

CORRELATION BETWEEN RECEIVING AND SENDING THREATENING, HUMILIATING OR OFFENSIVE CONTENT USING A MOBILE PHONE IN CYBERBULLYING

POVEZANOST PRIMANJA I SLANJA PRIJETEĆEG, UVREDLJIVOG ILI PONIŽAVAJUĆEG SADRŽAJA MOBILNIM TELEFONOM U CYBERBULLYINGU

Tomislav Topolovčan¹

Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu¹

tomislav.topolovcan@ufzg.hr

Sažetak

Cilj istraživanja bio je utvrditi postoji li međusobna povezanost između primanja i slanja prijetećeg, ponižavajućeg ili uvredljivog sadržaja mobilnim telefonom (cyberbullying). Podaci su prikupljeni anketnim upitnikom na prigodnom uzorku (N = 50) studenata druge studijske godine učiteljskog studija na Učiteljskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, odsjeka u Čakovcu u akademskoj godini 2010/2011. Pokazalo se da je 52% ispitanika primilo takav sadržaj, a 48% ispitanika nije primilo navedeni sadržaj, dok je s druge strane, 16% ispitanika slalo takve sadržaje, a njih 84% nije slalo takav sadržaj. Nadalje, pokazalo se postoji statistički značajna razlika ($p < 0,05$) među ispitanicima u slanju navedenih sadržaja mobilnim telefonom s obzirom na primanje istih. Također, pokazala se srednja pozitivna povezanost ($\rho = 0,419$; $p = 0,002$) slanja i primanja navedenih sadržaja. Time se pokazalo da je znatno veći broj ispitanika koji je primao navedene sadržaje ujedno i slao iste, odnosno 30,8% primatelja navedenog sadržaja su ujedno i pošiljatelji istih sadržaja, odnosno primanje prijetećeg, uvredljivog ili ponižavajućeg sadržaja objašnjava 17,5% varijance slanja istih sadržaja mobilnim telefonom.

Ključne riječi: cyberbullying, mobilni telefon, primanje i slanje ponižavajućeg sadržaja

CORRELATION BETWEEN RECEIVING AND SENDING THREATENING, HUMILIATING OR OFFENSIVE CONTENT USING A MOBILE PHONE IN CYBERBULLYING

Abstract

The aim of this research was to see if there is a mutual connection between receiving and sending threatening, humiliating or offensive content using a mobile phone (cyberbullying). Data collecting was carried out in the academic year 2010/2011 with the questionnaire on occasional sample (N = 50) of the second year students of the teachers studies of the Faculty of Teacher Education of the University of Zagreb (Department in Čakovec). It showed that 52% of respondents had received such content, and 48% of respondents had not, while 16% of respondents sent such content, and 84% did not. Furthermore, it turned out there was a statistically significant difference ($p < 0,05$) between respondents in sending threatening, humiliating or offensive content with mobile phone due to receiving the same content. Also, there is a medium positive correlation ($\rho = 0,419$; $p = 0,002$) between sending and receiving these kind of content. This showed that a significantly higher number of respondents who received these kind of content also sent the same. It showed that 30,8% of the recipients of this content are also the senders of the same content. Receiving a threatening, humiliating or offensive content explains 17,5% of the variance of sending the same content with mobile phone.

Key words: cyberbullying, mobile phone, receiving and sending humiliating content

UVOD

Međuvršnjačko nasilje (bullying) nije rijetka pojava među učenicima, te se s razlogom tom problemu posvećuje mnogo pažnje. Razvojem medija međuvršnjačko je nasilje poprimilo novi oblik – cyberbullying¹. Računalo i Internet, uz sve svoje pozitivne strane, mogu biti opasni za djecu i mlade¹, tako i mobilni telefon kao (relativno) novi medij koji uključuje niz funkcija predstavlja moćno sredstvo cyberbullyinga. Nije opravdano proglasiti nove medije kao što su računalo, Internet, mobilni telefon i sl., sredstvima koja se prvenstveno koriste u štetne svrhe, naročito s aspekta odgoja i obrazovanja. Kako su ti (multi)mediji postali nezamjenjivi dio primjene u svakodnevnom životu, potrebno je tražiti načine kako ih što djelotvornije upotrijebiti, dok negativne strane valja neutralizirati. Budući da je cyberbullying jedan od oblika kršenja ljudskih prava, to ukazuje da su odgoj i obrazovanje za ljudska prava, ali i medijski odgoj nužni u nastavi, odnosno da je odgoj i obrazovanje za ljudska prava i medije te prije svega prakticanje prava i aktivna upotreba novih medija u nastavi jedan od oblika prevencije da se međuvršnjačko nasilje uopće i pojavi. Upotreba novih medija, a samim time i mobilnog telefona, te njegova upotreba u svakodnevnom životu svakako je jedan od elemenata u odgoju i obrazovanju za ljudska prava i medijskom odgoju zbog korisnih pedagoških i didaktičkih mogućnosti, ali i zbog mogućnosti korištenja istih u međuvršnjačkom nasilju, tj. cyberbullyingu. Zbog mogućnosti koje pružaju novi mediji i posebnosti cyberbullyinga u odnosu na tradicionalni bullying, postoji mogućnost da žrtva takvog nasilja neprimjereno reagira i odluči se za istom mjerom uzvratiti nasilniku, ali i da počne zlostavljati i druge osobe. Stoga je neophodno saznati kako se cyberbullying manifestira da bi se, između ostalog, s pedagoškog aspekta moglo djelovati na prevenciji cyberbullyinga, ali i na korištenju novih medija u pozitivne svrhe.

Cyberbullying

Za razliku od tradicionalnog bullyinga, cyberbullying osim što mu je glavno obilježje što je takvo nasilje posredovano cyber tehnologijom, pruža i anonimnost pošiljatelju². Smith i sur.³ opisuju cyberbullying kao agresivno ponašanje od strane grupe ili pojedinca koji namjerno koriste tzv. „elektronski kontakt“ protiv žrtve koja se ne može braniti“. Buljan-Flander⁴ definira cyberbullying kao svaku aktivnost cyber tehnologijom koja je štetna za dijete. Pod cyber tehnologijom misli se na elektronička pomagala i medije, kao što su Internet, blogovi, internetske stranice, forumi, razne internetske društvene mreže, chatovi pomoću interneta, te korištenje mobilnog telefona i njegovih funkcija u svrhu napada na dijete od strane odraslog, djeteta ili grupe osoba. Uz naziv cyberbullyinga⁵ postoje još nekoliko naziva za ovakav oblik nasilja nad djecom i mladima od strane raznih autora kao što su: elektroničko zlostavljanje (*electronic bullying*), internetsko uznemiravanje (*Internet harassment*), elektroničko uznemiravanje (*electronic harassment*). Cyberbullying obuhvaća niz ponašanja i radnji kojima se šteti nekoj osobi, a mogu se kategorizirati⁶ u sljedeće tipove: žestoki napadi neprimjerenim rječnikom (*flaming*); uznemiravanje

¹ U radu, cyberbullying se razmatra s aspekta teorije, dok se u empirijskom dijelu rada govori o *primanju i slanju uvredljivog, ponižavajućeg ili prijetećeg sadržaja mobilnim telefonom* kao jednim od elemenata cyberbullyinga. Razlog tome je što je teško odrediti u kojem vremenskom roku se događa takvo opetovano nasilje. U istraživanju nije bila uključena ta varijabla, iako je to jedna od odrednica (cyber)bullyinga. Iz tog razloga, u ovom konkretnom istraživanju, primjerenije je koristiti naziv *primanje i slanje prijetećeg, uvredljivog ili ponižavajućeg sadržaja mobilnim telefonom* kao dio cyberbullyinga.

prijetnjama, omalovažavanjima i uvredama (*harassment*); omalovažavanje širenjem glasina i neistina (*denigration*); varanje i prevare (*outing and trickery*); društveno isključivanje (*exclusion*); lažno predstavljanje (*masquerading*); prijetnje i ucjene (*cyberthreats and cyberstalks*) te odavanje tuđih privatnih podataka (*impersonation*). Takvo nasilje se provodi na načine koji obuhvaćaju slanje tekstualnih poruka (SMS), snimanje i slanje fotografija i video snimaka, telefonski pozivi, slanje e-maila, chat, instant poruke (IM) i kreiranje Internet stranica s namjerom omalovažavanja neke osobe³.

Postoje dva oblika⁴ cyberbullyinga: izravan napad i napad preko posrednika. Kod izravnog napada nasilnik izravno napada žrtvu, odnosno nasilnik objavljuje fotografije žrtve, naziva žrtvu, objavljuje ponižavajuće tekstove o žrtvi na Internetu i sl. S druge strane, napad preko posrednika podrazumijeva da žrtva najčešće ne zna tko je napadač, tj. da misli da je napadač netko drugi.

Posebnost cyberbullyinga u odnosu na tradicionalni bullying jeste u tome što ne postoji fizička neravnopravnost moći između nasilnika i žrtve. Takvo nasilje može se nazvati apersonalnim nasiljem. Posebice značajno kod cyberbullyinga jeste što takav oblik nasilja ne prestaje dolaskom djeteta (žrtve) kući. Ovime se iskazuje glavna razlika cyberbullyinga i tradicionalnog bullyinga, jer obilježja bullyinga (namjera, ponavljanje i neravnopravnost moći) koje navodi Olweus⁷, u cyberbullyingu nisu u potpunosti obuhvaćene, tj. ne mora postojati neravnopravnost moći između nasilnika i žrtve. Kod tradicionalnog bullyinga žrtva je bila izložena nasilniku određeno vrijeme na nekom prostoru (u školi, na ulici i sl.), dok je s druge strane, žrtva u cyberbullyingu, izložena pošiljateljima dvadeset i četiri sata na dan.

Također, valja naglasiti, kao što postoji promatrač/svjedok u tradicionalnom bullyingu⁸ tako su promatrači/svjedoci također uključeni i u cyberbullyingu. Pokazalo se da promatrači u tradicionalnom bullyingu često i sami postaju nasilnici^{7, 8, 9}, dok kod cyberbullyinga promatrači ne prijavljuju poznate slučajeve takvog nasilja¹⁰, ali se ne zna u kojoj mjeri i sami postaju nasilnici. Zbog svoje dostupnosti Internetu veći je broj promatrača nasilja nego u tradicionalnom bullyingu, što povećava mogućnost prihvaćanja obrazaca ponašanja i oponašanja istog¹¹, a samim time i mogućnost širenja cyberbullyinga.

Pitanje cyberbullyinga mobilnim telefonom u većini slučajeva se istražuje kao jedan od aspekata cjelokupnog problema cyberbullyinga i njegovih oblika, odnosno prema sredstvu/mediju koji se koristi u svrhu takvog oblika međuvršnjačkog nasilja. Jedno od najopsežnijih istraživanja cyberbullyinga napravili su Smith i sur.³ U svom su istraživanju koristili upitnik cyberbullyinga s više od 90 čestica vezanih za sve oblike cyberbullyinga. Na uzorku od 522 ispitanika od jedanaeste do šesnaeste godine kronološke starosti ispitivali su prilagođeni Olweusov upitnik međuvršnjačkog nasilja Likertovom skalom od pet stupnjeva (nikad, samo jednom u zadnja dva mjeseca, dva do tri puta u zadnja dva mjeseca, jednom na tjedan, nekoliko puta tjedno). Došli su do podataka da se za cyberbullying najčešće koriste SMS poruke, telefoniranje i e-mail. Ovo ukazuje da je mobilni telefon veoma zastupljen u ovom obliku međuvršnjačkog nasilja. Također, Lodge i Frydenberg¹² dolaze do sličnih rezultata, iako Kowalski i Limber¹³ te Tokunaga⁵ u svojim rezultatima među najčešće korištenih sredstava/metoda ne spominju SMS poruke i telefoniranja, već instant poruke, chat i e-mail. Općenito, ovakvi rezultati ne daju jednoznačnu sliku o učestalosti korištenja mobilnog telefona u cyberbullyingu, ali svakako daju naznaku da je mobilni telefon prisutan u ovom obliku međuvršnjačkog nasilja. U svom istraživanju Smith i sur.³ ukazuju na to da su djevojčice češće žrtve ovakvog nasilja, ali i češći nasilnici, naročito pomoću SMS poruka i telefoniranja. Jedno od objašnjenja toga jeste što cyberbullying ima određene značajke posredovanog (indirektnog) nasilja, a pokazalo se da je to oblik bullyinga gdje su djevojčice češći nasilnici, ali i žrtve⁷. Nadalje, prema učestalosti primanja prijetećih, uvredljivih ili ponižavajućih sadržaja, 6,6% ispitanika je kazalo da su dva do tri puta mjesečno dobivali navedene sadržaje, 15,6% ih je kazalo da su takav sadržaj

dobili jednom ili dva puta mjesečno, a 77% nikada. Tokunaga⁵ navodi da je 20% do 40% mladih barem jednom u životu iskusilo cyberbullying (bilo ono žrtva ili nasilnik). Wolak i sur.¹⁴ navode da je 9% djece u njihovom istraživanju u vremenskom periodu od mjesec dana bilo žrtva cyberbullyinga. Kowalski i Limber¹³ navode da je 7% djece bilo žrtva u periodu od mjesec dana. Općenito jedna od bitnih odrednica međuvršnjačkog nasilja jeste da se ono ponavlja, tj. da se pojavljuje više puta u određenom vremenskom roku⁷. Među istraživačima postoji razno tumačenje vremenskog perioda, odnosno uzimaju različite vremenske periode u kojima promatraju pojavljivanje (učestalost) cyberbullyinga. Tako Riebel i sur.¹⁵ u svom istraživanju proučavaju cyberbullying u periodu od dva mjeseca, dok Lodge i Frydenberg¹² te Kowalski i Limber¹³ pojavljivanje promatraju kroz period od mjesec dana. Wolak i sur.¹⁴ promatraju pojavljivanje cyberbullyinga u periodu od godinu dana. Različiti vremenski periodi u kojima se promatra cyberbullying mogu biti razlog što se dobivaju različiti rezultati učestalosti i broja djece i mladih koji su iskusili neki oblik cyberbullyinga. Budući da su Smith i sur.³ ispitivali odnos tradicionalnog bullyinga i cyberbullyinga, pokazalo se da je tradicionalni bullying mnogo učestaliji od cyberbullyinga. U svom su istraživanju došli do podataka da nasilje putem mobilnih telefona, video snimaka i fotografija ima jači utjecaj na žrtve nego tradicionalni bullying, dok nasilje putem chat-a, e-mail-a i instant poruka ima znatno manji utjecaj od tradicionalnog bullyinga. Također, pokazalo se da su ispitanici svjesni cyberbullyinga, odnosno znaju prepoznati prijeteći, uvredljiv ili ponižavajući sadržaj, te da su nasilnici najčešće poznanici ili učenici iz istog razreda, dok se 33% ispitanika izjasnilo da nikome nije kazalo da ih je netko zlostavljao na ovaj način.

Cyberbullying mobilnim telefonom

Iz razloga što se povećavaju funkcionalne mogućnosti¹⁶ mobilnog telefona, otvaraju se korisne mogućnosti upotrebe istog u svakodnevnom životu ali i u nastavi, tj. mobilni telefon, uz mogućnost pristupa Internetu postaje svojevrsna verzija računala. S druge strane, iste funkcionalne mogućnosti pružaju i veće mogućnosti mobilnog telefona u nasilništvu nad drugim osobama, tj. cyberbullyingu¹². Ovakva funkcionalnost mobilnog telefona pruža mogućnost pošiljatelju da napada svoje žrtve bilo kada i bilo gdje. Dok je nasilnik u cyberbullyingu računalom i Internetom bio vezan uz mjesto gdje se nalazilo računalo s pristupom Internetu (eventualno, postojala je mogućnost laptopa s pristupom Internetu), u cyberbullyingu mobilnim telefonom nasilnik nije vezan uz mjesto računala s pristupom Internetu. Svojim mobilnim telefonom može s bilo kojeg mjesta i bilo kada zlostavljati žrtvu, odnosno može nazvati žrtvu, poslati joj SMS poruku, e-mail, fotografiju ili objaviti tekst na Internetu neovisno gdje je žrtva napada. Doslovno, nasilnik može zlostavljati žrtvu šecući ulicom, vozeći se automobilom ili tramvajem. To se potvrđuje time što se cyberbullying najčešće događa izvan škole^{3, 15, 17}. U istraživanju koje su proveli Wright i sur.¹⁸ pokazalo se da je čak 50% djece primalo uvredljive i ponižavajuće sadržaje mobilnim telefonom, dok je 47.1% slalo takve sadržaje mobilnim telefonom.

Žrtva-nasilnik cyberbullyinga

Budući da nema fizičkog kontakta, žrtva umjesto da prijavi pošiljatelja i čin cyberbullyinga, može se odlučiti da uzvratiti pošiljatelju na isti način i istom tehnologijom, odnosno medijem (mobilnim telefonom). Upravo ta fizička nedostupnost uz prostornu i vremensku odmaknutost pružaju mogućnost žrtvi da na isti način odgovori pošiljatelju, naročito iz razloga što se pokazalo da nasilnici i žrtve na isti način reagiraju i izražavaju bijes¹⁹. Time upravo žrtva postaje ujedno i nasilnik. Osim što žrtva može odgovoriti pošiljatelju na isti način, žrtva može takav obrazac ponašanja primijeniti i na druge osobe koje se prema njoj nisu odnosile nasilnički.

Većina se istraživanja bavila pitanjem povezanosti žrtve u tradicionalnom bullyingu i njenog nasilnog ponašanja u cyberbullyingu^{3, 15, 20, 21, 22}, dok se transformacija žrtve cyberbullying u

nasilnika cyberbullyinga mnogo manje istražuje, te većinom kao segment općenitih istraživanja cyberbullyinga. Jedno od istraživanja koje je provedeno o problemu žrtava/pošiljatelja cyberbullyinga jeste istraživanje koje su proveli Ybarra i Mitchell²³ na uzorku od 1501 ispitanika starosne dobi od 10 do 17 godina. Iako je pitanje žrtve/pošiljatelja bilo u sklopu većeg istraživanja vezanog uz šire aspekte cyberbullyinga, te glavni naglasak je bio na cyberbullyingu Internetom (korisnicima Interneta), došlo se do zanimljivih rezultata. Pokazalo se da je 19% stalnih korisnika Interneta bilo uključeno u neki oblik cyberbullyinga. Njih 12% ih se izjasnilo kao nasilnicima, 4% ih se izjasnilo kao žrtvama, dok se 3% ispitanika koji su bili na neki način uključeni u cyberbullying izjasnilo da su istovremeno i žrtve i nasilnici u cyberbullyingu. U jednoj drugoj studiji Ybarra i sur.²² došli su do još jednog zajedničkog obilježja žrtvama i nasilnicima cyberbullyinga. Naime, istraživanje je pokazalo da se i žrtve i nasilnici smatraju veoma dobrim korisnicima novih medija (računala, Interneta i sl.). Svakako valja spomenuti i rezultate do kojih su došli Camodeca i Goosens¹⁹ u svom istraživanju. U njihovom istraživanju pokazalo se da i žrtve i nasilnici cyberbullyinga jednako reagiraju na agresiju, ali i na isti način iskazuju agresiju samo s drugačijom motivacijom i namjerom. Ovi podaci ukazuju da postoje određena zajednička obilježja pošiljatelja i žrtve, ali i da je određen broj žrtava cyberbullyinga ujedno i nasilnik u cyberbullyingu. Agaston i sur.¹⁷ su proveli istraživanje na uzorku od 148 učenika o cyberbullyingu, te između ostalog i njihovim stavovima. Pokazalo se da su učenici svjesni takvog nasilja, te to smatraju kao problem. Također, došli su do podataka da će djevojčice češće smatrati cyberbullying problem u odnosu na dječake.

Ovakvi rezultati ukazuje da cyberbullying ima drugačije manifestne oblike pojavljivanja među mladima s obzirom na tradicionalni bullying^{3, 24}. Isti autori ukazuju da cyberbullying nije samo jedan od oblika bullyinga, već se mora promatrati kao novi način međuvršnjačkog nasilja. Navedeni rezultati istraživanja i teorijska osnova služe kao polazišta za dolje navedeno istraživanje koje je provedeno u svrhu dobivanja podataka i spoznaja o navedenom problemu.

METODA

Cilj i hipoteze

Cilj istraživanja bio je utvrditi postoji li u odabranom uzorku povezanost primanja i slanja prijetećeg, uvredljivog ili ponižavajućeg sadržaja mobilnim telefonom, te koje su razlike u broju onih ispitanika koji su primili i onih koji su poslali navedeni sadržaj. Shodno tome postavljene su dvije afirmativne hipoteze:

H1: Postoj statistički značajna razlika u broju ispitanika s obzirom jesu li slali prijeteći, uvredljivi ili ponižavajući sadržaj mobilnim telefonom s obzirom na primanje istih sadržaja, odnosno veći je broj ispitanika koji su poslali navedeni sadržaj a ujedno su primili isti, za razliku od onih koji nisu primili takav sadržaj.

H2: Postoji statistički značajna povezanost primanja i slanja prijetećeg, uvredljivog ili ponižavajućeg sadržaja mobilnim telefonom.

Uzorak

Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku studenata (N = 50) druge godine učiteljskog studija Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Odsjeka u Čakovcu.

Instrumenti istraživanja

Ispitanici su ispunjavali anketni upitnik koji se sastojao od dvije čestice – *Jesi li ikada primio/la na svoj mobilni telefon prijeteći, uvredljiv ili ponižavajući sadržaj?*, te *Jesli ikada*

poslao/la nekome mobilnim telefonom prijeteći, uvredljivi ili ponižavajući sadržaj? Ispitanici su na te čestice odgovarali *Da* ili *Ne*.

U analizi razlika jesu li ispitanici slali prijeteći, ponižavajući ili uvredljivi sadržaj s obzirom jesu li primili isti sadržaj primijenjen je hi-kvadrat test kontigencije. Prilikom statističke analize, u kontigencijskim tablicama formata 2x2 (1 stupanj slobode) primjenjivan je Phi i Cramerov V test, dok se značajnost očitavala prema *continuity correction*²⁵. Nadalje u analizi povezanosti primjenjivan je Spearmanov test korelacije.

Postupak

Ispitanici su ispunjavali anketni upitnik metodom papir-olovka tokom mjeseca siječnja, 2011. godine. Prije ispunjavanja, bio je objašnjen cijeli upitnik. Istraživanje je provedeno u skladu s etičkim kodeksom istraživanja, te shodno tome sudjelovanje u istraživanju bilo je u potpunosti dobrovoljno i anonimno.

REZULTATI I RASPRAVA

Deskriptivna analizom pokazalo se da je 26 ispitanika, odnosno 52% primilo prijeteći, uvredljivi ili ponižavajući sadržaj, dok 24, tj. 48% ispitanika nije primilo takav sadržaj. S druge strane, 8 (16%) ispitanika je poslalo, dok 42 ispitanika (84%) nisu slali navedeni sadržaj. Hi-kvadrat test je pokazao da postoji statistički značajna razlika ($p = 0,01$) među ispitanicima s obzirom na primanje i slanje prijetećeg, uvredljivog i ponižavajućeg sadržaja mobilnim telefonom, tj. da je znatno veći broj ispitanika koji su primali navedene sadržaje ujedno i slali takve sadržaje za razliku od ispitanika koji nisu primali takve sadržaje, što potvrđuje Hipotezu 1. Pokazalo se da 30,8 % ispitanika koji su primili navedene sadržaje su ujedno i slali iste sadržaje, dok nitko od ispitanika koji nisu primili takve sadržaje nije ni poslao navedene sadržaje (vidjeti Tablicu 2!).

Tablica 1.

Razlika učestalosti primanja i slanja prijetećeg, uvredljivog ili ponižavajućeg sadržaja mobilnim telefonom

Difference in frequency of sending and sending threatening, humiliating or offensive content using a mobile phone

PRIMANJE		SLANJE			
		Da	Ne	Ukupno	(u postocima)
Da	F	8	18	26	
	Postoci	30,8 %	69,2%		52%
Ne	F	0	24	24	
	Postoci	0 %	100 %		48%
Ukupno		8	42	50	
(u postocima)		16%	84%		100%
Hi-kvadrat = 6,651		Stupnjeva slobode = 1		p < 0,05	

Dobiveni rezultati potvrđuju rezultate istraživanja koje su proveli Wright i sur.¹⁸, gdje se pokazalo da je 50% djece primalo uvredljive i ponižavajuće sadržaje mobilnim telefonom, dok je 47,1% slalo takve sadržaje mobilnim telefonom. Također, potvrđuju se rezultati istraživanja koje je proveo Tokunaga⁵, gdje se pokazalo da je 20% do 40% mladih barem jednom primilo navedene sadržaje pomoću elektroničkim sredstava i medija. Svakako je značajno što se ovdje radi o ispitanicima studentima, odnosno o osobama u prosjeku starosne dobi od dvadeset godina, dok se su u navedenim prijašnjim istraživanjima radi o učenicima srednjeg djetinjstva i adolescencije. Budući nije ispitivano kada su primili ili poslali navedene sadržaje, ne može se uspoređivati niti zaključivati prenosi li se takav obrazac ponašanja i na stariju dob mladih da bi se sa sigurnošću moglo tvrditi da primanje i slanje navedenih sadržaja postoji i kod ispitanika ove kronološke dobi.

Primjenom Spearmanovog testa korelacije, pokazalo se da postoji srednja pozitivna povezanost između primanja i slanja navedenih sadržaja mobilnim telefonom ($\rho = 0,419$; $p = 0,002$), tj. da postoji srednja povezanost slanja i primanja navedenih sadržaja ispitanika, te se time potvrđuje Hipoteza 2 (vidjeti Tablicu 2!). Nadalje, primanjem se navedenih sadržaja objašnjava 17,5% varijance slanja istih sadržaja mobilnim telefonom kod.

Tablica 2.

Povezanost primanja i slanja prijetećeg, uvredljivog ili ponižavajućeg sadržaja mobilnim telefonom
Correlation between receiving and sending threatening, humiliating or offensive content using a mobile phone

	PRIMIO	POSLAO
Spearman's rho (ρ)	Correlation Coefficient	0,419
	Sig. (2-tailed) ρ	0,002
	N	50

$p < 0,05$

Ovi rezultati u određenoj mjeri potvrđuju rezultate istraživanja Ybarre i Mitchella²³. Isti autori su na temelju istraživanja vezanom uz sve oblike cyberbullyinga došli do podataka da su 3% primatelja ujedno i pošiljatelji u cyberbullyingu. Ovime ne da se samo potvrđuje određeni obrazac u primanju i slanju navedenih sadržaja od strane istih osoba, već se pokazalo da je broj primanja i istovremenog slanja i porasla. Naročito su ovi rezultati značajni jer su Ybarra i Mitchell došli do svojih rezultata na temelju istraživanja cyberbullyinga s aspekata svih sredstava (medija) koji omogućuju takav vid međuvršnjačkog nasilja, dok su u ovom slučaju radi o podacima vezanim samo uz primanje i slanje navedenih sadržaja pomoću mobilnog telefona. S druge strane, rezultati ukazuju na povećani broj slučajeva gdje su primatelji ujedno i pošiljatelji takvih sadržaja, što se može tumačiti na način da postoji vremenski odmak od prijašnjih istraživanja, što daje mogućnost razvijanja sposobnosti i vještina korištenja ovog medija kao i sam razvoj i proširenje funkcija istog. Svakako valja naglasiti da ove usporedbe valja koristiti s oprezom budući se radi o istraživanjima s ispitanicima različite kronološke dobi.

ZAKLJUČAK

Vidljivo je da u uzorku postoji primanje i slanje prijetećeg, uvredljivog ili ponižavajućeg sadržaja mobilnim telefonom, te je polovina, tj. svaki drugi ispitanik barem jednom u životu primio

takav sadržaj. Nadalje, možemo tvrditi da je veći broj ispitanika bilo primatelj (žrtva) navedenih sadržaja, dok je znatno manje bilo pošiljatelja (nasilnik). S druge strane, postoji određena povezanost između primanja i slanja navedenih sadržaja, odnosno da je znatno veći broj ispitanika koji su primili ovakve sadržaje ujedno i poslao iste za razliku od ispitanika koji nisu primili navedene sadržaje. Valja napomenuti da se ovim istraživanjem nije utvrdilo uzrokuje li primanje navedenih sadržaja ujedno slanje istih. U ovom se istraživanju promatralo primanje i slanje navedenih sadržaja samo pomoću mobilnog telefona, te zaključke valja oprezno koristiti, naročito iz razloga što u istraživanju nisu obuhvaćeni i drugi mediji da se vidi koliku varijancu primanja i slanja navedenih sadržaja objašnjava svaki pojedini medij (računalo, Internet, mobilni telefon, iPad, i dr.). Ovo ukazuje na prijeku potrebu da se odgoj za ljudska prava i medijski odgoj implementiraju u nastavu (naročito u primarnom te nižem i višem sekundarnom obrazovanju) iz razloga što se pokazalo da određena vrsta (cyber)bullyinga, zajedno sa svojom čestinom, postoji među mladima. Ta potreba je opravdana i iz razloga što je donesen Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava²⁶. Implementacija navedenih programa u nastavu, a prije svega praktično življenje ljudskih i medijskog odgoja i odgovornosti jeste prevencija kršenja istih.

Na kraju valja spomenuti određene nedostatke ovog istraživanja. Prije svega, nedostatak je što se nije istraživao vremenski period u kojem su ispitanici primali i slali navedene sadržaje. To je iz razloga što postoji nedefiniranost koji je to vremenski period u kojem se događa primanje, odnosno slanje takvih sadržaja da bi se moglo smatrati nasiljem (cyberbullyingom). Također, nije se ispitalo utječe li spol na primanje i slanje navedenog sadržaja iz razloga što u uzorku prevladavaju ispitanici/e ženskog spola, te bi se time ugrozila anonimnost ispitanika. Svakako, jedan od nedostataka jeste što se nisu istraživali i drugi mediji (računalo, Internet, iPad, i dr.) da se može sa sigurnošću odrediti koliku varijancu primanja ili slanja prijetećeg, uvredljivog ili ponižavajućeg sadržaja objašnjava pojedini medij. Nadalje, nije se istraživalo mjesto na kojem se najčešće događa primanje ili slanje navedenih sadržaja. Navedeni nedostaci istovremeno otvaraju nove probleme vezane za istraživanje kršenja ljudskih (i dječjih prava) s aspekta cyberbullyinga, odnosno elektroničkog nasilja.

LITERATURA

1. Aftab P. Kako prepoznati opasnosti Interneta: vodič za škole i roditelje. Zagreb: Neretva, 2003.
2. Buljan-Flander G. Izloženost zlostavljanju putem Interneta. U: G Bulja-Flander, D Kocijan-Hercigonja. Zlostavljanje i zanemarivanje djece, Zagreb: Marko M., 2003: 153-158.
3. Smith PK, et al. Cyberbullying: its nature and impact in secondary school pupil. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry* 2008; 49 (2): 376-385.
4. Buljan-Flander G. Nasilje preko interneta (cyberbullying). Zagreb: Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba, 2007.
5. Tokunaga RS. Following you home from school: A critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization. *Computers in Human Behavior* 2010; 26: 277-287.
6. Mora-Merchan JA, Ortega-Ruiz R. The New Form of School Bullying and Violence. In: R Ortega, JA Mora-Merchán and T Jäger. *Acting against school bullying and violence: The role of media, local authorities and the Internet*. Landau: Verlag Empirische Pädagogik, 2007: 7-35.

7. Olweus D. Nasilništvo u školi – što znamo o nasilništvu i što možemo poduzeti. Zagreb: Educa, 1998.
8. Coloroso B. Nasilnik, žrtva i promatrač: od vrtića do srednje škole: kako roditelji i učitelji mogu pomoći u prekidanju kruga nasilja. Zagreb: Bios, 2004.
9. Zrilić S. Sudionici u krugu školskog nasilja – nasilnik, žrtva i promatrač. *Magistra Iadertina* 2006; 1(1): 49-57.
10. Li Q. Cyberbullying in schools: a research of gender differences. *School psychology international* 2006; 27 (2): 157-170.
11. Ružić N. Mediji kao izvor ideja za oponašanje. *Medianali* 2009; 6 (3): 103-120.
12. Lodge J, Frydenberg E. Cyber-Bullying in Australian Schools: Profile of Adolescents Coping and Insights for School Practitioners. *The Australian Educational and Developmental Psychologist* 2007; 24 (1): 45-58.
13. Kowalski RM, Limber SP. Electronic Bullying Among Middle School Students. *Journal of Adolescent Health* 2007; 41: 22-30.
14. Wolak J, Mitchell KJ, Finkelhor D. (2007), Does Online Harassment Constitute Bullying? An Exploration of Online Harassment by Known Peers and Online-Only Contacts. *Journal of Adolescent Health* 2007; 41: 51-58.
15. Riebel J, Jager RS, Fischer UC. Cyberbullying in Germany – an exploration of prevalence, overlapping with real life bullying and coping strategies. *Psychology science quarterly* 2009; 51 (3): 298-314.
16. Rideout VJ, Foehr UG and Roberts DF. *Generation M²: Media in the Lives from 8- to 18-Years-Olds*. Menlo Park, CA: KFF, 2010.
17. Agatston PW, Kowalski R, Limber S. Students' perspectives on cyberbullying. *Journal of Adolescent Health* 2007; 41: 59-60.
18. Wright, VH, et al. Cyberbullying: Using Virtual Scenarios to Educate and Raise Awareness. *Journal of Computing in Teacher Education* 2009; 26 (1): 35-42.
19. Camodeca M, Goosens FA. Aggression, social cognitions, anger and sadness in bullies and victims. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 2005; 46 (2): 186-197.
20. Blumemenfeld, WJ, Cooper, RM. LGBT and Allied Youth Responses to Cyberbullying: Policy Implication. *International Journal of Critical pedagogy* 2010; 3 (1): 114-133.
21. Larson C. Bullying: Tradional Bullying and Cyberbullying. *BU Jurnal of graduate Studies in Education* 2009; 1 (1): 31-41.
22. Ybarra ML, Diener-West M, Leaf PJ. Examing the Overlap in Internet Harassment and School Bullying: Implication for School Intervention. *Journal of Adolescent Health* 2007; 41: 42-45.
23. Ybarra ML, Mitchell KJ. Online aggressor/targets, agressors and targets: a comparison of associated youth characteristics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 2004; 45 (7): 1308-1316.

24. Bauer NS, Lozano P, Rivara F. P. The Effectiveness of the Olweus Bullying Prevention program in Public Middle Schools: A Controlled Trial. *Journal of Adolescent Health* 2007; 41: 266-274.
25. Pallant J. SPSS: priručnik za preživljavanje. Novi Sad: Mikro knjiga, 2009.
26. Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava: predškolski odgoj i osnovna škola – razredna i predmetna nastava, srednja škola. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, 1999.